

Asmenybės ugdymo problema universitetuose Lietuvos mokslininkų darbuose 1990–2015 metais¹

Asta Meškauskienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, asta.meskauskiene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojami Lietuvos mokslininkų darbai, publikuoti atkūrus Nepriklausomybę (1990–2015 m.), nagrinėjantys asmenybės ugdymo problemą universitetuose. Keliama mokslinė problema: kokią universitetų veiklą mokslininkai laiko prioritetine – specialisto rengimą darbo rinkai ar laikosi pamatinės universiteto idėjos ir prioritetine veikla laiko visapusiškai išsilavinusios asmenybės ugdymą? Straipsnyje apžvelgiami Lietuvos mokslininkų darbai, nagrinėjantys asmenybės ugdymą kaip universiteto edukacinę misiją, aptariamos pagrindinės asmenybės ugdymo universitete prielaidos. Remiantis mokslininkų darbų analize prieinama prie išvados, kad Lietuvos mokslininkai laikosi vieningos nuomonės universitetines studijas traktuodami kaip vieną reikšmingiausių žmogaus asmenybinės brandos, realaus jo tapimo asmenybe etapų. Universiteto misija, pasak mokslininkų, – ugdyti intelektualias ir kritiškai mąstančias asmenybes, parengtas gyventi prasmingai tiek savo, tiek visuomenės labui. Darbuose dominuoja požiūris, kad universitetų paskirtis ne tik darbo rinkos poreikius atitinkančio specialisto rengimas, bet ir studento asmenybės ugdymas, jo intelektualinio ir socialinio potencialo brandinimas.

Esminiai žodžiai: *universiteto edukacinė misija, asmenybės ugdymo universitete prielaidos.*

¹ Straipsnis buvo parengtas studijuojant LEU, KTU, ŠU ir LSU jungtinės doktorantūros studijų modulį „Aukštojo mokslo filosofija, sistemos ir didaktika“. Straipsnio mokslinė konsultantė Kauno technologijos universiteto profesorė P. Jucevičienė.

Įvadas

Temos aktualumas. Pastarąjį dešimtmetį stebime nemažėjantį visuomenės susidomėjimą Lietuvos universitetų veikla. Viešojoje erdvėje aptarinėjami universitetų optimizavimo projektai, svarstomi aukštojo mokslo ir studijų bei specialistų rengimo kokybės klausimai. Savo nuomonę šiais klausimais išsako švietimo politikai, mokslininkai, verslo ir visuomenės atstovai. Švietimo ir mokslo ministras D. Pavalkis (2013) teigia, kad aukštojo mokslo institucijos turi rengti tokius specialistus, kokių reikia darbo rinkai. Pasak ministro, būtinas valstybės reguliavimas, numatantis specialistų rengimą, tam, kad būtų išvengta „diplomuotų bedarbių“. D. Pavalkio nuomone, reikalinga diegti absolventų įsidarbinimo stebėsenos sistemą, finansavimą skirti pagal siauresnes studijų krypčių grupes, atitinkančias valstybei reikalingas specialybes. Šiam požiūriui pritaria ir ekonomistas R. Rudzkis (2012), teigdamas, kad valstybė privalo formuluoti užsakymus universitetams ir finansuoti studijas pagal tai, kokių profesijų atstovų labiausiai reikia, o ten, kur yra studentų perteklius, skirti mažesnę finansavimą. Pasak R. Rudzkio, Lietuvoje stokojama darbo rinkos poreikių analizės, kokių specialistų trūks artimiausiais metais.

Viešosios politikos ir vadybos instituto analitikas Ž. Martinaitis (2010) skeptiškai vertina specialistų poreikio tyrimus, teigdamas, kad sunku nuspręsti, kokių specialistų reikės, nes šiuolaikinė darbo rinka yra dinamiška, verslo poreikiai nuolat kinta, galimos neprognozuojamos krizės. Ž. Martinaitis pažymi, kad universitetai turi rengti plataus profilio specialistus, todėl jiems specifinės prognozės ne itin aktualios. Universitetų absolventams, pasak Ž. Martinaičio, svarbu įgyti bendro pobūdžio gebėjimų, kuriuos jie gali pritaikyti daugybėje sektorių, tokius specialistus darbo rinka noriai priima, jie greitai įdarbinami. Tokios pačios nuomonės laikosi ir P. Jucevičienė (2012), remdamasi užsienio šalių ir Lietuvos praktiniu patyrimu, įrodančiu, kad aukštasis išsilavinimas suteikia didesnių galimybių įsitvirtinti darbo rinkoje, o įgijusieji aukštąjį išsilavinimą yra labiau apsaugoti nuo darbo praradimo, turi daugiau galimybių įsidarbinti, adaptuotis ir sėkmingai konkuruoti darbo rinkoje. P. Jucevičienės požiūriu, būtina Lietuvoje rengti ne siauros specializacijos atstovus, o vadinamuosius generalistus – plataus profilio ir požiūrio, didelės kompetencijos profesionalus, nes darbo struktūra tampa vis labiau neapibrėžta, o jo turinys labai greitai kinta.

Visapusiškai išsilavinusios asmenybės ugdymą akcentuoja ir Lietuvos švietimą reglamentuojantys dokumentai: Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (2009) aukštosios mokykloms kelia svarbų uždavinį – ugdyti kūrybingą, išsilavinusią, orią, etiškai atsakingą, pilietišką, savarankišką ir verslią asmenybę, puoselėjančią civilizacinę Lietuvos tapatybę, palaikančią, plėtojančią šalies ir pasaulio kultūros tradicijas. Valstybės švietimo 2013–2022 metų strategijoje nurodomas pagrindinis strateginis tikslas – paversti Lietuvos švietimą tvariu pagrindu valstybės gerovės kėlimui, veržliam ir savarankiškam žmogui, atsakingai ir solidariai kuriančiam savo, valstybės ir pasaulio ateitį.

Galima teigti, kad susiduriama su tam tikru prieštaravimu tarp dviejų nuostatų, susijusių su aukštosios mokyklos absolventų rengimu:

- nuostata, orientuojanti aukštąjį mokslą į pragmatiškumą, specialistų rengimą darbo rinkai, numatanti valstybės reguliavimą, specialistų poreikio planavimą;
- nuostata, orientuojanti aukštąjį mokslą į plataus profilio ir pasaulėžiūros, didelės kompetencijos profesionalų, įgijusių bendro pobūdžio gebėjimų, leidžiančių sėkmingai adaptuotis besikeičiančioje darbo rinkoje, rengimą.

Kyla klausimas, kokią poziciją atsižvelgiant į šias nuostatas, užima edukologijos ir kitų socialinių bei humanitarinių krypčių mokslininkai? Kokią universitetų veiklą mokslininkai laiko prioritetine – specialisto rengimą darbo rinkai ar visapusiškai išsilavinusios asmenybės ugdymą? Šie klausimai – tai **mokslinė problema**, reikalaujanti atskiro tyrimo. Būtent šiai problemai spręsti ir skirtas šis darbas.

Straipsnio **tikslas** – išanalizuoti Lietuvos mokslininkų darbus, publikuotus per atkurtos Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį (1990–2015 m.), nagrinėjančius asmenybės ugdymo problemą universitetuose, bei nustatyti asmenybės ugdymo universitete tyrinėjimo kryptis.

Pagrindinės teorinės nuostatos:

- XIX a. liberalaus ugdymo apologeto J. H. Newmano idėjos. J. H. Newmanas universitetinio lavinimo tikslu laikė „ne praktinį žinių pritaikymą, bet intelekto kultūros ugdymą, kuris įgyvendinamas sutelkiant pavienės žinojimo dalis į darnią visumą“ (Daujotis, 2012, 75). Nenuneigdamas mokslinių tyrimų reikšmės, J. H. Newmanas teigė, kad universiteto paskirtis – suteikti platų liberalųjį išsilavinimą, perteikti žinias asmenybei ir visuomenei. Ugdymo procesą J. H. Newmanas interpretavo kaip „nuolatinį kilimą aukštyn – žmogus įveikia daug mentalinių pakopų, akumuliuodamas žinias ir protu koreguodamas savo ankstesnę patirtį“ (Samalavičius, 2003, 35). Pasak J. H. Newmano, aukštasis mokslas turi formuoti filosofinius žinių įgijimo pagrindus. Tokiu būdu pirmenybė teikiama ne siauram, profesiniam, bet visapusiškam išsilavinimui.
- R. Barnettas (1990), remdamasis J. H. Newmanu, teigia, kad bendrasis aukštojo mokslo poveikis asmenybei yra savivaldaus intelekto idėja. Aukštojo mokslo dėmesio centre, pasak R. Barnetto, yra studento protas ir jo raida. Mokslininkas nurodo kelią į intelektualinę studento brandą ir išskiria šias intelektualios raidos pakopas: žinių įsisavinimas ir lyginimas; gilus jų supratimas; žinių kintamumo pripažinimas; kritiškas žinių įvertinimas; įsigilinimas į alternatyvines pozicijas ir savo patirties įvertinimas; asmeninės pasaulėžiūros pripažinimas. R. Barnettas (1990), pabrėždamas tarpdiscipliniškumo reikšmę studento intelektualumo raidai, teigia, kad negali būti jokių apribojimų intelektualinių resursų prieinamumui, studentas turi patirti, kad studijos nėra hermetiškos, kad jos yra atviros kitoms disciplinoms.

Tyrimo metodas – Lietuvos mokslininkų darbų, publikuotų 1990–2015 m., mokslinė analizė.

Straipsnį sudaro dvi dalys. Pirmoje straipsnio dalyje apžvelgiami Lietuvos mokslininkų darbai, nagrinėjantys asmenybės ugdymą kaip universiteto edukacinę misiją, antroje dalyje aptariamos pagrindinės asmenybės ugdymo universitete prielaidos.

Asmenybės ugdymas kaip universiteto edukacinė misija

Lietuvos aukštojo mokslo tyrinėtojų darbuose, skirtuose aukštojo mokslo problemoms, aptariama universiteto misija, pripažįstamas universitetų kaip sėkmingos visuomenės raidos varomosios jėgos vaidmuo. S. Šalkauskis (1995), apibūdindamas universiteto misiją, pabrėžė, jog universitetas, lavindamas asmenybės intelektą ir teisybės pajautą, ne tik prisideda prie platesnių asmens ir visuomenės galių ugdymo, bet ir prie krašto kultūros puoselėjimo ir auginimo. Šias S. Šalkauskio mintis pratęsė Švietimo reformos pradininkė daktarė M. Lukšienė (2000), savo darbuose akcentavusi Lietuvos švietimo tikslus – sukurti pagrindus laisvam žmogui ir laisvai tautai, demokratijai. Pagrindinė tikslų realizavimo sąlyga M. Lukšienė laikė būtinybę iš esmės keisti Lietuvos švietimo sistemą, kuri turi „ugdyti kiekvieną savo narį, kad jis būtų subrendęs kaip asmuo ir kaip tautos bendrijos narys“ (Lukšienė, 2000, 147). Mokslininkė demokratiją traktavo kaip pusiausvyros tarp individo ir visuomenės poreikių bei teisių kelią, kaip dermės tarp asmens, visuomenės ir valstybės ieškojimą, kaip nesibaigiantį kelią į demokratišką būtį. Ji laikėsi požiūrio, kad be asmens ir visuomenės demokratiško gyvenimo būdo negali būti teisinės valstybės. Asmens ir visuomenės ugdymą demokratijai ir demokratiškam gyvenimui M. Lukšienė suvokė kaip būtiną demokratinės valstybės sąlygą. Demokratinė visuomenė, pasak M. Lukšienės, „tai asmenybės sklaidos ir kartu integruotos (veiklos) aukštųjų žmoniškumo idealų vardan sąlyga <...> demokratijos siekiui žmonės turi subręsti, tapti sąmoningais, o tam juos reikia ugdyti“ (Lukšienė, 2000, 197).

A. Gaižutis (2008), remdamasis S. Šalkauskio mintimis apie „universalios dvasinio išsilavinimo“ reikšmę, teigia, kad kuo vertingesnis ir platesnis bendras išsilavinimas, tuo aukštesnis ir tobulesnis bus profesinis išsilavinimas. Anot A. Gaižučio, mokykla, šeima ir universitetas yra esminiai veiksniai, kurie gali palaikyti inteligentiškąsias, intelektualiąsias tradicijas. Jo nuomone, universitetai dirba ne vien „inteligentijos rengimo darbą, bet jie šį darbą baigia, vainikuodami žmogaus lavinimą moksliniu universalumu“. A. Gaižutis išryškina ir kitą S. Šalkauskio mintį, kurioje filosofas universiteto vaidmenį tautos gyvenime prilygina smegenų vaidmeniui, su kurio pagalba reiškiasi organizme aukštesnės gyvenimo funkcijos, bet pačios smegenys gyvena iš organizmo. A. Gaižutis šią mintį išplečia, teigdamas, jog „tautos išsivystymui reikalingi įvairūs mokslo židiniai, bet kartu reikia, kad šie židiniai turėtų giliausias šaknis tautos gyvenime. Tie židiniai tautai duoda, bet sykiu iš tautos ir gauna“. Mokslininko įsitikinimu, dėl gerai „sustyguoto“

švietimo ir žmogaus ugdymo, kultūrinimo atsiranda dvasios aristokratų, žmonių, kurie formuoja tautos charakterį, jos savastį (Gaižutis, 2008, 124–125).

P. Jucevičienė ir kt. (2000) universiteto išskirtinumą apibrėžia remdamosi R. Barnetto ir Wyatto požiūriu apie liberalaus aukštojo mokslo koncepcijos esmę: „Liberalusis ugdymas – vienas pagrindinių aukštojo mokslo išskirtinių bruožų, pagal kurį aukštajame moksle visų pirma turi ugdytis intelektualiai laisva asmenybė, pajėgi formuoti aukšto lygio intelektualinę visuomenės kultūrą“ (Jucevičienė et al., 2000, 117). D. Gudaitytė (2000) pažymi, kad liberalaus ugdymo universitete idėja yra „individualybės, laisvo žmogaus ugdymas / saviugda“. Nors liberalaus ugdymo idėjos buvo ir tebėra populiarios, kaip teigia D. Gudaitytė, praktikoje laisvos asmenybės ugdymo idėjos sutinka barjerus, kuriuos sukelia tam tikra įtampa, atsirandanti žmonijos–visuomenės–individo sąveikoje.

A. Samalavičius (2003), aptardamas universiteto idėjos raidą, teigia, kad šiais laikais susiduriame su vartotojiškos visuomenės vertybėmis ir mąstymo logika, vienakrypčiu utilitariniu pragmatišku mąstymu, humanitarinių, socialinių mokslų ir fundamentaliųjų mokslų supriešinimu. Autoriaus požiūriu, modernioji industrinė visuomenė iškėlė *eksper-to specialisto* tipą ir eliminavo *išsilavinusio žmogaus* sampratą, kurią išaukštino J. H. Newmanas. A. Samalavičius tvirtina, jog moderniojo universiteto atotrūkis nuo tradicinės universiteto idėjos yra akivaizdus, „modernusis universitetas, veikiamas specializacijos tendencijų, formavo fragmentišką ir vienpusišką asmenybę – civilizacijos progresas natūraliai baigėsi ankstesniojo išsilavinusio žmogaus žlugimu“ (Samalavičius, 2003, 115). Jo teigimu, Lietuvos aukštosiose mokyklose, reorganizuotose į universitetus, specializacijos impulsas yra gerokai stipresnis nei Vakarų akademinėse kultūrose, kurioms XX amžiaus antrojoje pusėje darė įtaką įvairūs faktoriai, tarp jų ir tarpdisciplininių studijų sklaida.

P. Jucevičienė ir kt. (2010) akcentuoja, kad aukštasis mokslas kaip edukacinis reiškinys yra liberalizuojantis savo prigimtimi, jo esmė – individo emancipacija, vykstanti paritetiškai bendraujant mokslo žinių kūrimo procese. Monografijos „Universiteto edukacinė galia“ autorių požiūriu, aukštasis mokslas turi pasižymėti specifinėmis savybėmis, kurias laiduoja institucinė autonomija ir akademinė laisvė: tai tiesos ir objektyvių žinių paieška pasitelkiant mokslinius tyrimus, kritinio mąstymo gebėjimų ugdymas, asmenybės ugdymas, nuolat vykstantis bešališkas ir atviras debatams forumas, laiduojantis visuomenės kritikos centro suponavimą, visuomenės intelektualiosios kultūros kūrimas. Autorės, lygindamos paslaugų universiteto ir liberalaus ugdymo koncepcijas, teigia, kad „šios koncepcijos, išreiškiančios aukštojo mokslo conceptualųjį lygmenį, yra naudingos pačiam individui, koncepcijų rezultatas – sėkminga individo gebėjimų realizacija“ (Jucevičienė et al., 2010, 129).

V. Lamanaukas (2010), analizuodamas švietimo ir aukštojo mokslo kokybės problemas, teigia, jog „kokybiškas aukštasis išsilavinimas neabejotinai yra asmenybės ir visuomenės intelektualinio kapitalo pamatas“; autoriaus požiūriu, aukštasis išsilavinimas yra konkretaus asmens turtas, reikalingas pačiam žmogui, kad „geriau apgalvotų savo gyvenimo modelį, formuotų savitą pasaulėžiūrą, bręstų kaip asmenybė, kaip pilietis“. Autorius

teigia, kad įgyvendindamas šią misiją universitetas neturėtų aklaui vadovautis vien tik į rinkos diktuojamais reikalavimais, tai itin aktualu „siekiant išsaugoti globaliame pasaulyje universitetinę idėją“ (Lamanauskas, 2010, 60). Kokybiškas aukštasis išsilavinimas, V. Lamanausko (2008) manymu, neabejotinai yra asmenybės ir visuomenės intelektualinio kapitalo pamatas. Pasak tyrėjo, aukštasis išsilavinimas yra reikalingas pačiam žmogui (ypač jaunam), kad geriau apgalvotų savo gyvenimo modelį, formuotų savitą pasaulėžiūrą, bręstų kaip asmenybė, kaip pilietis. Mokslininkas daro išvadą, kad tokiai misijai netinka universitetas, aklaui besiorientuojantis tik į rinkos diktuojamus reikalavimus. Šis aspektas itin prasmingas, siekiant išsaugoti globaliame pasaulyje universitetinę idėją.

Monografijos „Akademine edukologija“ (2003) II dalyje pažymima, kad esminis universitetų požymis turėtų būti – *universalumas*, t. y. „ne vien išmoksintų specialistų, bet ir kūrėjo, tautos inteligento, kultūros kūrėjo parengimas“, kad tai „būtų įgyvendinta, reikia gerokai pertvarkyti pačias studijas, jų organizavimą ir valdymą“. Monografijos autoriai akcentuoja universitetinių studijų pokyčių būtinybę.

V. Daujotis, A. Janulaitis, V. Radžvilas ir R. P. Slizys (2012, 266), teigia, kad universitetų paskirtis – „ne tik rengti specialistus, t. y. būsimus įvairių profesijų darbuotojus, kurie studijų metu įgijo visapusišką išsilavinimą, žinių ir buvo išmokyti jas kūrybingai taikyti bei nuolat mokytis“. Mokslininkai pabrėžia, kad universitetuose turėtų būti ugdomas ne tik profesinis, bet ir visuomeninis būsimasis šalies elitas, visuomeniškai piliečiai, kuriems rūpi ne vien asmeniniai interesai, bet ir visuomenės gerovė.

Analogiškas mintis išsako ir R. Pavilionis (2004), išryškindamas būtinybę universitete ugdyti sąmoningus, gebančius kritiškai mąstyti ir reikšti savo nuomonę piliečius – ne tik siaurus pasirinktų sričių specialistus, bet ir asmenybes, suvokiančias savo atsakomybę už krašto, Europos, pasaulio ateitį, t. y. ne tik savo šalies patriotas, bet ir pasaulio piliečius. Todėl, pasak autoriaus, nei studentas, nei profesorius negali nusišalinti nuo šio tikslo, nes tai „galiausiai lemia jo paties padėtį visuomenėje, jo paties perspektyvą“ (Pavilionis, 2004, 155). R. Pavilionio manymu, šiuolaikiniam universitetui politika nėra svetimybė ir nesikerta su universiteto autonomija ir net „išplečia universiteto viziją, daro ją visuomenės vedliu, atliepiančiu savo tikrąją prigimtį – ugdyti visapusišką asmenybę, suvokiančią savo krašto ir platesnių bendrijų interesus, pilietiškai prisideda prie kraštui ir visuomenei svarbių sprendimų“ (Pavilionis, 2004, 155). Autorius pažymi, kad pilietiš-kumas yra neatsiejamas nuo politiškumo. Kalbėdamas apie 2002 m. parengtą Švietimo įstatymo projektą, R. Pavilionis teigia, kad rizikinga Švietimo įstatymą priartinti prie esamos situacijos poreikių, kurie nuolatos kinta. Pasak tyrėjo, „būtų pragaištinga, jei jauną žmogų orientuotume tik į tai, ko reikia šiandien <...> nedera žiūrėti į aukštąsias mokyklas kaip į institucijas, „gaminančias“ specialistus, reikia, kad jos būtų institucijos, kuriose atsiskleidžia asmenybės“ (Pavilionis, 2004, 391). Papildomą socialinį, humanitarinį išsilavinimą leidžiantį specialistui pažvelgti plačiau, autorius nurodo kaip būtiną sąlygą asmenybei atsiskleisti.

R. Pavilionis (2000) savo knygoje „Prieš absurdą: straipsniai, kalbos, pokalbiai apie universiteto gyvenimo filosofiją“ aptaria universiteto misiją, jo vaidmenį formuojant bei reformuojant visuomenę. Autorius universiteto kultūrą grindžia atsidavimu minčiai ir atvirumu pasauliui, akademinės laisvės idėja, „kritiškos, vertinančios nuostatos *bet ko ir bet kieno* atžvilgiu pirmumą“, pasak mokslininko, žinojimas prasmingas, jei jis neatsiejamas nuo dorovinių žmogaus nuostatų, kitų žmonių, pasaulio ir gamtos atžvilgiu. Būtent todėl „universitetinio lavinimo tikslas – ne tik suteikti įvairių žinių, bet žinojimu ugdyti laisvą kūrybingą asmenybę, suvokiančią savo buvimo tautoje, visuomenėje, pasaulyje prasmę, priklausymo tradicijai, kultūrai, istorijai, atsakomybę“ (Pavilionis, 2000, 48). Jis taip pat pabrėžia, kad universitetinis lavinimas nuo pat pradžių buvo suvokiamas kaip asmenybės universalumo prielaida ir siekimas. Svarbia universitetinio lavinimo dalimi autorius laiko humanitarines studijas: dvasios, moralės, žmogaus mokslus, suteikiančius žinias apie „bendrąjį žmogaus pasaulio vaizdą“ šių žinių įtaką žmogaus siekinių, išgyvenimų ir rūpesčių pasauliui. R. Pavilionio įsitikinimu, tik tokias pažinimo sąsajas įgyvendinanti institucija gali vadintis Universitetu.

J. Stankevičienė (2005) straipsnyje „Modernaus universiteto misija – teikti besimokantiems kokybiškas paslaugas“ teigia, kad integralios asmenybės ugdymas nėra savaiminis procesas. Mokslininkė pabrėžia, kad integralios asmenybės ugdymas paremtas asmenybės dvasinės ir fizinės darnos principu, akcentuojančiu asmenybės pripažįstamą vertybę, tikslų ir pažiūrų vienybės siekimą.

I. Tinfavičienė (2007), apžvelgusi istorinę universitetinio aukštojo mokslo sampratos raidą, teigia, jog šiuolaikiniai universitetai siūlo akademinį ir profesinį studijų programas, pagal kurias studentai įgyja išsamų teorinį išsilavinimą. Pasak mokslininkės, „universitetinės studijos turėtų teikti absolventui tvirtą plačių žinių, gebėjimų ir įgūdžių pagrindą, kuris įgalina žmogų lengvai ir kūrybiškai adaptuotis“ (Tinfavičienė, 2007, 193).

J. Valuckienė (2012), remdamasi R. Barnettu, teigia, kad, vykstant universitetų suartėjimui su visuomene ir verslumo dvasios atėjimui į akademines aplinkas, universitetų edukacinės misijos kaita išlieka nediskutuotina – patirdami ir išorinius, ir giluminius pokyčius universitetai turi ugdyti intelektualias ir kritiškai mąstančias asmenybes, „parengtas gyventi prasmingai tiek savo, tiek visuomenės labui, laiduoti išskirtinę studijų, grindžiamų naujausiais mokslo atradimais ir žiniomis kokybę“ (Valuckienė, 2012, 25).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos mokslininkai savo darbuose, publikuotuose 1990–2015 m., intelektualios ir kritiškai mąstančios asmenybės ugdymą laiko svarbia universiteto edukacine misija. Mokslininkai akcentuoja liberaliojo ugdymo reikšmę universitetinėms studijoms. Liberalųjį ugdymą laiko išskirtiniu aukštojo mokslo bruožu, lemiančiu intelektualiai laisvų asmenybių, pajėgių daryti įtaką aukšto lygio intelektualinei visuomenės kultūrai, ugdymą. Esmine universitetinio išsilavinimo sąlyga mokslininkai laiko ne tik studijų fundamentalumą, bet ir požiūrių į pasaulį, visuomenę ir į žmogų įvairovę. Mokslininkai pabrėžia – universitetuose turėtų būti ugdomas ne tik profesinis,

bet ir visuomeninis būsimasis šalies elitas, visuomeniškai piliečiai, kuriems rūpi ne vien asmeniniai interesai, bet ir visuomenės gerovė.

Asmenybės ugdymo universitete prielaidos

XX a. pab. ir XXI a. pr. Lietuvos universitetai išgyveno nemažai reikšmingų pokyčių, nulėmusių asmenybės ugdymo universitete sampratą kaitą. Esminiu asmenybės ugdymo didaktinių nuostatų universitete pokyčių galima laikyti mokymosi paradigmos, grindžiamos supratimu, kad „mokymasis yra konstruktyvi paties individo veikla, sudarant jam mokymosi sąlygas bei suteikiant paramą, kuri reikalinga mokymosi veiklai užtikrinti“, iškilimą (Jucevičienė et al., 2010, 41). Pasak P. Jucevičienės (2010), mokymosi procesas nebesiejamas tik su ugdymu ar mokymu, dėmesys sutelkiamas į studento aprūpinimą efektyviomis mokymosi priemonėmis, atitinkančiomis jo mokymosi stilių bei poreikius.

Pamatines asmenybės ugdymo nuostatas išdėstė S. Šalkauskis (1991). Filosofas asmenybės ugdymą siejo su dorinėmis, estetinėmis, religinėmis, tautinėmis, visuomeninėmis vertybėmis ir laikė būtinybe susieti studijų medžiagą su studento gyvenimiškąja patirtimi, aplinka, „padėti pereiti tris sumanumo laipsnius“: suprasti gyvenimo faktus, suvokti jų dėsningumus, išsiugdyti „praktinę normą savo gyvenimui bei elgimuisi“. S. Šalkauskis teigė, kad pažinimas turi prasidėti nuo „šeimynos per bendruomenę, visuomenę, valstybę prie visos žmonijos <...> nuo dabarties ir net ateities. Tik tokiu būdu pasiekiamas praktinis arba organingas žmogus“, tai, pasak autoriaus, charakterizuoja „tikrai išlavintą ir išauklėtą žmogų“ (Šalkauskis, 1991, 277).

L. Jovaiša (1993) ugdymą apibrėžia kaip asmenybę kuriantį žmonių bendravimą, sąveikaujantį su aplinka bei žmonių kultūros vertybėmis. Tokia ugdymo sąveika, pasak L. Jovaišos, apima dvi būtiname sąryšyje atsiskleidžiančias ugdymo reikšmes: išorinę (pedagoginius ugdymo veiksmus) ir vidinę (saviugdą veiksmus). L. Jovaiša ugdymą laiko žmogaus pilnutinio gyvenimo kūryba jo paties jėgomis, aprūpinant jį saviraiškos priemonėmis.

B. Bitino (2013) nuomone, asmenybės ugdymas visada reiškia asmenybės pozicijos keitimą, t. y. „intervencija į individualybės sritį“, tačiau, pasak profesoriaus, visuomenė šią intervenciją sankcionuoja, kai tai daroma pedagoginiais tikslais, t. y. siekiama tobulinti ugdytinio asmenybės poziciją (Bitinas, 2013, 167). B. Bitino (2004) nuomone, egzistuojantis pragmatinis asmenybės ugdymo vaizdinys, netenkina ir neatliepia liberalaus ugdymo universitete idėjos, nes taip menkinami asmenybės dvasingumo, intelektualinės asmenybės plėtros parametrai, pagrįsti individo autonomiškumu, savęs formavimu bei keitimu. B. Bitinas (2005) mokymąsi laiko konstruktyvia individo veikla, kurioje aktyvaus mokymosi būdus besimokantieji gali pasirinkti patys. Autorius teigia, jog aktyvus mokymasis apima veiklą, jos apmąstymą (refleksiją), laiduoja besimokančiųjų iniciatyvą, įsitraukimą į mokymosi procesą, sprendimų, susijusių su mokymusi, prie-

mimą. Pagrindinė tokio ugdymo kryptis – besimokančiojo pastangos patirti, išgyventi, kurti, mažiau dėmesio skiriant žinių ir informacijos perdavimui, skatinant atsakymų į klausimus savarankišką paiešką.

P. Jucevičienė, A. Poškienė, L. Kudirkaitė ir N. Damanskas, (2000), tyrinėję universiteto kultūrą, teigia, jog šiuolaikinėje besikeičiančioje visuomenėje žmogui neužtenka tik įgyti žinių ir pasiruošti profesinei veiklai. Pasak autorių, ugdymas turi būti integruotos asmenybės formavimąsi skatinantis procesas, paremtas racionalumu, objektyvumu ir gilia analize. Mokslininkai, remdamiesi K. Jaspersu, nurodo keturias universiteto funkcijas: moksliniai tyrinėjimai; mokymas; profesinis lavinimas; tam tikros kultūros perdavimas. Autoriai teigia, jog šios funkcijos turi būti vykdomos taip, kad vyktų asmenybės formavimosi procesas, paremtas pasirinkimo laisve ir individualybės transformavimusi (kritiniu požiūriu į save). P. Jucevičienė ir kt. (2000) nurodo, jog studento asmenybės ugdymo vertybė turėtų būti nagrinėjama susiejant ją su studento kritinio mąstymo ugdymo bei studento autonomijos plėtojimo vertybėmis, kurias R. Barnettas laiko studento asmenybės ugdymo žingsniais. Autoriai pabrėžia vertybes, kurios yra „būdingos tik studentui kaip liberalaus ugdymo sąlygomis besiformuojančiai asmenybei, gali būti įvardytos procesualinėmis, nes yra edukacinio proceso dalis – tai studento kritinio mąstymo ugdymas, studento autonomijos plėtojimas vystymas bei studento asmenybės ugdymas“ (Jucevičienė et al., 2000, 35–36). Autoriai pažymi ir lemiamą dėstytojo asmenybės, jo profesionalumo ir kompetencijos reikšmę integralios asmenybės ugdymuisi.

Asmenybės ugdymo universitete prielaidos išsamiai nagrinėjamos P. Jucevičienės ir bendraautorių (2010) mokslo monografijoje „Universiteto edukacinė galia“. Autorės nurodo aukštojo mokslo misijos įgyvendinimui reikalingas specifines savybes: tai vykstanti tiesos ir objektyvių žinių paieška, remiantis moksliniais tyrimais, kritinio mąstymo gebėjimų ugdymas, asmenybės ugdymas, nuolatinis nešališkas ir atviras debatams forumas, visuomenės intelektualiosios kultūros kūrimas. Pažymima, kad šių savybių raiška įmanoma esant institucijos autonomijai ir akademinėi laisvei. Akademinę laisvę mokslininkės sieja su institucionalizuota dėstytojo ir studento saviraiška, saviraiškos priemonių pasirinkimu, suteikia studentui savivaldaus mokymosi, pasirinkimo galimybes (Jucevičienė et al., 2010, 110). Aukštojo mokslo humanizavimą autorės nurodo kaip svarbią prielaidą laisvos asmenybės ugdymui, nes „humanitariniai mokslai sudaro liberalaus aukštojo mokslo studijų turinio šerdį ir turi didžiausią įtaką asmenybės lavėjimui studijų procese“ (Jucevičienė et al., 2010, 141). Humanitarinių, taip pat ir socialinių mokslų pripažinimas, pasak mokslininkų, rodo, kad visuomenėje yra vertinimas žmogus, jo aktyvumas ir iniciatyvumas. Autorės ugdymą apibrėžia kaip personalinį ir socialinį reiškinį, nurodydamos, kad „institucijos – visuomeninio ugdymo – lygmenyje pagrindine ugdymo funkcija laikomas švietimas, kurio dėka perteikiamos fundamentaliosios vertybės, įvertinant kiekvienos asmenybės ir visuomenės poreikius“. Individo personalinio lygmens ugdymą autorės sieja su asmenybės tobulėjimo poreikiais, kurie gali būti realizuojami saviugdų procese (ten pat, 103).

D. Gudaitytė (2001) taip pat pabrėžia bendrojo lavinimo reikšmę universitetinėse studijose. Mokslininkė remiasi liberalaus ugdymo koncepcija, kuri akcentuoja platų, įvairialypį, iš įvairių mokslo sričių ir kryptių sukonstruotą studijų turinį, kuris aukštosiose mokyklose vadinamas „bendrosiomis universitetinėmis studijomis“, suteikiančiomis bendrąjį universitetinį parengimą. Tačiau universitetinių studijų esmę sudaro ne tik studijų turinio, bet ir studijų būdų, leidžiančių išugdyti išsilavinusį, laisvą žmogų, visuma. D. Gudaitytė teigia, kad filosofinės humanizmo teorijos objektas – tai dėsningumai visuomenės sąlygų, kurioms esant kiekvienas visuomenės narys gali vystytis kaip harmoninga, vientisa ir talentinga asmenybė, laisvai, kūrybiškai ir sąmoningai kurianti savo materialųjį, dvasinį ir visuomenės pasaulį. Autorė nurodo, kad humanistinėje koncepcijoje svarbiausią vietą užima inteligentija bei jos ugdymas, o inteligentijos ugdymo tikslai glaudžiai susiję su asmenybės ugdymu (Gudaitytė, 2001). To paties požiūrio laikosi ir A. Samalavičius (2003), teigdamas, kad studento asmenybės ugdymui universitete reikalingas rimtas teorinis pasirengimas (bendrojo lavinimo ir humanitarinės disciplinos), kritinio mąstymo įgūdžiai. A. Samalavičius (2003, 141) pagrįstai teigia, kad „universitetai privalo ugdyti ne siauros specializacijos specialistą, o žmogų, gebantį savarankiškai daryti svarbius sprendimus ir numatyti jų padarinius“.

Leidinyje „Lietuvos aukštasis mokslas“ (1999) pažymima, jog reglamentuojant universitetines studijas nereikėtų pamiršti „Lietuvos (ir ne tik jos) aukštajam mokslui būdingo poreikio suteikti visiems (visų studijų sričių) studentams minimalų humanitarinį ir socialinį išsilavinimą, t. y. aukštosiose mokyklose ugdyti ne tik tam tikros srities specialistus, bet ir išprususius inteligentus (Lietuvos aukštasis mokslas, 1999, 29).

R. Brunevičiūtė (2000) savo straipsnyje aptaria tris edukacijos kryptis, kurios glaudžiai susijusios su asmenybės ugdymo prielaidomis universitete:

1. *Žmogaus pažinimo (mąstymo) galių plėtra*, atliekanti mokslinimo funkciją, atskleidžiant žinių apie įvairias mokslo sritis begalinumą. Ši kryptis išryškina edukacinius žmogaus mąstymo „socialinimo“ ir „humanitarinimo“ tikslus.
2. *Asmenybės galių plėtra*, atliekanti prusinimo funkciją, susijusi vidiniais ryšiais su individo ir visuomenės mokymu, lavinimu bei auklėjimu. Ši kryptis susijusi su vertybėmis. Aukštoji mokykla turėtų priimti atsakomybę už būsimąją visuomenę, neapsiriboti siaurai suvokiamu aukštos kvalifikacijos specialistų ugdymu, neprisiimdama atsakomybės už žmogiškąsias savybes. Šios krypties tikslas – žmogaus „humanitarinimas“ ir „socialinimas“.
3. *Profesijos galimybių plėtra*, atliekanti veiklinimo funkciją, t. y. veiklos kompetencijos tam tikroje profesinėje srityje plėtotė. Žinių ir informacijos visuomenės poreikiai lėmė profesijos sampratą pokyčius, daugiau dėmesio profesinei etikai ir socialiniams ryšiams. Šios krypties edukacinis tikslas – profesijos „socialinimas“ ir „humanitarinimas“.

R. Brunevičiūtės nuomone, šios trys sritys ir apibrėžia bendrojo ugdymo aukštosios mokyklos profesiniame rengime edukacinę paskirtį: „remiantis etika, kaip metodologiniu

pagrindu kompetencijai ugdyti platesniu, neapribotu vienos mokslo srities pažinimu, pasižymintį, plačiai suvokiantį profesinę veiklą profesionalą, visomis aukščiausiomis žmogiškosiomis savybėmis pasižyminčią asmenybę“ (Brunevičiūtė, 2000, 124). Autorė, nenuvertindama gamtos mokslų galimybių, pabrėžia, kad humanitariniai ir socialiniai mokslai sudaro plačiausias galimybes siekti šių tikslų ir geriausiai gali realizuoti trijų edukacijos krypčių tikslus. Ypatingą vaidmenį R. Brunevičiūtė skiria etikai kaip bendravimo ir profesinės veiklos metodologiniam pagrindui. Autorė teigia, kad aukštosios mokyklos profesinio rengimo sampratoje prioritetinga yra socialinė edukacija, „ugdanti negamtamokslinį pažinimą ir žmogiškąsias savybes bei plečianti profesinės veiklos galimybes, siekiant integralios asmenybės ugdymo tikslų“ (Brunevičiūtė, 2000, 125). Mokslininkės požiūriu, siekiant asmenybės ugdymo plėtos, būtinos laisvai pasirenkamos studijos, visiškai nesiejamos su profesija. Remdamasi S. Šalkauskiu, ji teigia, kad laisvai pasirenkami dalykai atliktų integruojamąjį vaidmenį, leistų pasireikšti edukacijai kaip harmoningam ir išbaigtam žmogiškosios asmenybės susiformavimui.

J. Valuckienė (2012), tyrinėjusi studijų kokybės vertinimą edukacinės paradigmos kontekste, pažymi, jog studijų kokybė edukaciniu požiūriu yra kryptingas asmenybės kaitos procesas. Bet koks mokymasis, pasak autorės, yra asmenybės transformacija, unikalus kiekvieno studento procesas, kai besimokantysis patiria dėstytojų edukacinį poveikį ir yra įgalinamas siekti individualių asmenybės pokyčių. Todėl, pasak J. Valuckienės, aukštojo mokslo studijos nėra tik eilinė paslauga klientui, tai vyksmas, į kurį įtrauktas asmuo transformuojasi savo valios pastangomis. J. Valuckienė nurodo dvi svarbias studento asmenybės transformavimosi / tobulėjimo sąlygas: savarankiškas sprendimų priėmimas dėl mokymosi pasiekimų lygio; atsakomybės prisiėmimas už pasirenkamus būdus bei priemones jiems pasiekti. Įsitraukimas į studijas kaip asmenybės kaitą, pasak mokslininkės, augina studento pasitikėjimą savo jėgomis: „jis įgalinamas priimti sprendimus, kurie skatina jo kritinį mąstymą, sąmoningumą, formuoja įsipareigojimus, vertybinius pokyčius ir pasibaigus studijoms“. J. Valuckienės požiūriu, studentą keistis skatina pažintos idėjos, kurios sudaro potencialą tapti jo asmeninių transformacijų priežastimi (Valuckienė, 2012, 36). Autorė teigia, jog universitetams reaguojant į visuomenės poreikius ir lūkesčius, susijusius su aukštojo mokslo studijų absolventais, vyksta perėjimas nuo mokymo prie mokymusi grįstų studijų, todėl „studijų kokybės, kaip studento transformacijos, samprata keičiasi: kokybiškomis pripažįstamos tos studijos, kurios ne tik suteikia mokslo žinių bagažą ir išugdo liberaliai mąstančią asmenybę, bet parengia studijuojantį asmenį nuolatos mokytis veikloje ir iš veiklos visą gyvenimą“ (Valuckienė, 2012, 196).

J. Horbačiauskienė ir D. Gudaitytė (2012) aptaria technikos mokslų studijų socialinio, t. y. pritaikymo visuomenės poreikiams, aspektus. Autorės teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje „technikos mokslų srities specialistams vis dažniau iškyla profesinių klausimų, susijusių su morale ir etika, socialinių reiškinių suvokimu, savo veiklos rezultatų vertinimu bei moraline atsakomybe už juos“. Norint atsakyti į iškilusius

klausimus, specialistui reikalingas aukšto lygio socialinis-asmenybinis pasirengimas. Mokslininkų nuomone, liberalusis ugdymas apima tokius socialinius mokslus kaip sociologiją, antropologiją, psichologiją, politiką, ekonomiką ir kt., kurie yra svarbūs studentui ne tik kaip būsimam profesionalui, bet ir asmenybei (Horbačiauskienė, Gudaitytė, 2012, 40).

Aktualūs asmenybės ugdymo aspektai paliečiami monografijos „Akademine edukologija“ I dalyje, kurioje nagrinėjama akademine didaktika, bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra universitete, studentų aktyvinimo pedagoginiame procese ir kiti klausimai. Vienas iš monografijos autorių V. Šernas akademinę didaktiką apibrėžia kaip „racionalų profesinės teorijos ir praktinės veiklos studijų metu išmokimo, psichinių ir kitokių studentų asmenybės galių ugdymo, siekiant jas optimizuoti“; akademinės didaktikos objektu V. Šernas laiko įvairialypes studijas, ne vien mokymąsi. Tokių studijų tikslas – „tapti išsilavinusiu (o ne vien išmoksintu) specialistu, pilnutine asmenybe, tikru inteligentu“ (*Akademine edukologija*, 2000, 15).

Demokratiškos asmenybės ugdymo universitete prielaidas išsamiai tyrinėjo L. Kraujutaitytė (2002). „Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai“ monografijos autorė, analizuodama konceptualiuosius demokratijos ir aukštojo mokslo pagrindus, nagrinėja asmenybės ugdymo problemą aukštojo mokslo, akademinų vertybių bei aukštojo mokslo demokratiškumo koncepcijos kontekste. L. Kraujutaitytė teigia, kad ugdymo procesas universitete yra prasmingas ne tik dėl fundamentaliųjų žinių įsisavinimo, kūrimo ir skleidimo, „bet ypač dėl to, jog atveriamos galimybės studentams tobulinti savo asmenybę, ugdyti laisvos ir atsakingos saviraiškos poreikius, įtvirtinti tam būtinus sugebėjimus, mokėjimus bei įgūdžius“ (Kraujutaitytė, 2002, 98). Autorė plačiai aptaria liberalaus aukštojo mokslo paskirtį – intelekto išlaisvinimo procesą, pabrėždama, kad „tai ypač individualus procesas, kurio metu tobulėja žmogaus protas, emocijos ir valia, vyksta jų išraiškos optimalios dermės paieškų ir kūrybos procesas“. Pasak L. Kraujutaitytės, emancipacinę aukštojo mokslo prasmę išreiškia laisvos asmenybės idealas; autorė, remdamasi Deardenu, laisvą asmenybę apibūdina kaip:

- besistebinčią, klausiančią apie racionaliuosius pagrindus teiginių, kurie yra traktuojami kaip savaime suprantami dalykai;
- pagrįstai atsakančią sutikti su tuo, ką jai sako kiti;
- savarankiškai, be išorinio spaudimo, sugebančią numatyti ir formuluoti savo tikslus bei jų pasiekimo strategijas;
- drįstančią savikritiškai pažvelgti į savo galimybes, pareikšti, ko ji siekia;
- galinčią sąmoningai pasirinkti iš alternatyvų, numatyti pasirinkimų padarinius, sugebančią suprasti savo atsakomybės paskirtį;
- turinčią pagrįstą ir kritišką nuomonę apie ją dominančius dalykus;
- sugebančią nugalėti vidinius ir išorinius prieštaravimus, suprantančią save esant svarbiausiuoju savo minčių ir veiksmų vadovu, savo gyvenimo kūrybos šeiminku (Kraujutaitytė, 2002, 114; pagal Dearden, 1975)

L. Kraujutaitytės požiūriu, šiuolaikiniame universitete pirmenybė neretai teikiama profesiniam ugdymui, todėl, siekiant išsaugoti liberalaus ugdymo idėją kaip išskirtinį universitetinio mokymo bruožą, akademinė bendruomenė turėtų įsipareigoti rūpintis studento galimybėmis patirti akademinio gyvenimo tikrovę, t. y. aukšto lygio kultūrą, kuri siejama su „visų mokslų visiems studentams atvirumo idėja“, kurios esmę išreiškia *į asmenybės tobulėjimą*, o ne tik, į profesinės veiklos technologijų įsisavinimą orientuota pedagoginė, akademinės bendruomenės veikla“ (Kraujutaitytė, 2002, 127).

Z. Vaišvila, nagrinėjęs studento asmenybės ugdymą socialumui, mano, kad būtų tikslinga atkurti kadaise buvusį kuratorių institutą. Autorius teigia, kad kuratorystė – tai vienas iš būdų ieškoti glaudesnio studentų ir dėstytojų bendravimo, didinti dėstytojų teigiamą poveikį studento asmenybės tapsmui, skatinti asmenybę nuolatinei savianalizei ir savikritikai. Vienas iš svarbiausių dėstytojo ir studento sąveikos rezultatų, pasak Z. Vaišvilos, tai studento suvokimas, kad „kvalifikacijos socialinį veiksmingumą lemia ne tik studento gabumai, žinios, bet ir tvirtas, vertybiškai aiškiai apsisprendęs jo charakteris“ (Vaišvila, 2003, 328).

V. Zuzevičiūtė ir M. Teresevičienė, nagrinėjusios universitetinių studijų mokymosi visą gyvenimą perspektyvas, pabrėžia, kad „universitetas padeda žmogui mokytis įvairiais gyvenimo tarpsniais“, skatina plėtoti savo galimybes, intelektualiai tobulinantis, prisidedant prie visuomeninių procesų ir realizuojant save“ (Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2007, 33). Autorės nurodo, jog svarbiausieji vyresnių žmonių motyvai studijuoti universitetuose yra asmenybės saviaktualizacijos poreikis, intelektualinio tobulėjimo, savęs ir pasaulio gilesnio pažinimo galimybės. Tęstinio ugdymo koncepcija aptariama ir monografijos „Universiteto edukacinė galia“ autorių, išryškinami šie tęstinio ugdymo bruožai: tęstinis ugdymas yra bendrosios ugdymo sistemos organizavimo būdas, orientuotas į individą kaip į organizacijos ar tikslinės grupės narį, tęstinio ugdymo turinys integruotas, pasižymi lankstumu, profesinis ugdymas nesupriešinamas su liberaliuoju ugdymu.

J. Stankevičienės (2005) požiūriu, tradicinio aukštojo mokslo bruožai – studento savarankiškumo ugdymas ir charakterio formavimas – glaudžiai susijęs su modernaus universiteto bruožu – studento intelektualinės emancipacijos ugdymu, kurio pagrindą sudaro kritinio mąstymo plėtra. Mokslininkė teigia, kad kritinio mąstymo ugdymu siekiama savikritiškos refleksijos, kurios metu „individas kritiškai įvertina objektyviomis pripažintas mąstymo žinias, šiuo vertinimu remdamasis permąsto ir kritiškai įvertina savo iki tol įgytas žinias ir po to priima asmeninę intelektualinę poziciją“ (Stankevičienė, 2005, 1). Vadinas, studento asmenybės ugdymosi procese kritinis mąstymas yra neatšiejamas nuo savikritiško požiūrio į save. J. Stankevičienė nurodo liberalaus ugdymo realizavimo šiuolaikiniame aukštajame moksle sąlygas:

- aiškūs reikalavimai studentų studijų veiklai ir mokslinės veiklos patirčiai įgyti;
- aktyviaisiais mokymo metodais grindžiamos studijų programos;
- tarpdalykinės, individualizuotos studijų programos;
- bendradarbiavimo akcentavimas ir skatinimas;
- kūrybinei veiklai palankaus klimato formavimas.

J. Stankevičienė akcentuoja dėstytojų ir studentų glaudaus bendradarbiavimo studijų procese reikšmę integralios studento asmenybės ugdymui. Autorė teigia, kad integralios asmenybės ugdymo neturime laikyti savaiminiu procesu, nes jis reikalauja kruopštaus darbo ir abipusio supratimo. Integralios asmenybės ugdymas paremtas asmenybės dvasinės ir fizinės darnos principu, kuris akcentuoja asmenybės pripažįstamą vertybę, tikslų ir pažiūrų vienybės siekimą. J. Stankevičienės manymu, ir dėstytojas, ir studentas tokiam bendradarbiavimui turi būti brandinami.

Apibendrinant Lietuvos mokslininkų darbus, tyrinėjančius asmenybės ugdymo universitete prielaidas, galima teigti, kad mokslininkai universitetines studijas traktuoja ne kaip eilinę paslaugą klientui, o kaip procesą, kuriame vyksta studento asmenybės transformavimasis. Mokslininkų požiūriu, studento asmenybės ugdymui universitete reikalingas rimtas teorinis pasirengimas (bendrojo lavinimo ir humanitarinės disciplinos), kritinio mąstymo įgūdžiai. Asmenybės ugdymo prielaidas universitete nagrinėję mokslininkai pabrėžia kritinio mąstymo reikšmę studento intelektualinei emancipacijai. Mokslininkai mokymąsi laiko konstruktyvia veikla, kurioje aktyvius mokymosi būdus studentai renka patys. Akcentuojama, kad aktyvus mokymasis apima veiklą, jos apmąstymą (refleksiją), laiduoja studentų iniciatyvą, įsitraukimą į mokymosi procesą, sprendimų, susijusių su mokymusi, priėmimą – pagrindinė tokio ugdymo kryptis – besimokančiojo pastangos patirti, išgyventi, kurti, brandinti save kaip asmenybę.

Išvados

Apžvelgus Lietuvos mokslininkų darbus, publikuotus nuo 1990 iki 2015 m., galima išskirti dvi asmenybės ugdymo universitete problemos nagrinėjimo kryptis: a) asmenybės ugdymas kaip universiteto edukacinė misija; b) asmenybės ugdymo universitete prielaidos.

Lietuvos mokslininkai laikosi vienos nuomonės universitetines studijas traktuodami kaip vieną reikšmingiausių žmogaus asmenybinės brandos, realaus jo tapimo asmenybe etapų. Universiteto misija, pasak mokslininkų, – ugdyti intelektualias ir kritiškai mąstančias asmenybes, parengtas gyventi prasmingai tiek savo, tiek visuomenės labui. Darbuose dominuoja požiūris, kad universitetų paskirtis ne tik rengti darbo rinkos poreikius atitinkančius specialistus, bet ir ugdyti studentų asmenybes, brandinti jų intelektualinę ir socialinę potencialą.

Aukštojo mokslo tyrinėtojai akcentuoja liberaliojo ugdymo reikšmę universitetinėms studijoms. Mokslininkai liberalųjį ugdymą laiko išskirtiniu aukštojo mokslo bruožu, pagal kurį aukštajame moksle pirmiausia turi ugdytis intelektualiai laisvos asmenybės, pajėgios daryti įtaką aukšto lygio intelektualinei visuomenės kultūrai. Savo darbuose mokslininkai akcentuoja liberaliojo ugdymo, tradicinio universiteto ir modernaus, paslaugas teikiančio universiteto bruožų sintezę.

Mokslininkai savo darbuose pabrėžia bendrojo lavinimo dalykų universitete reikšmę, humanitarinį ir socialinį ugdymą laiko svarbia visapusiškos, integralios asmenybės

ugdymo prielaida. Daugelio mokslininkų požiūriu, moderniose, į studento asmenybės ugdymą orientuotose studijų programose turėtų būti išdėstyti aiškūs reikalavimai studentų studijų veiklai ir mokslinės veiklos patirčiai įgyti, studijos turėtų būti grindžiamos aktyviaisiais mokymo metodais, prasmingu dėstytojo ir studento bendradarbiavimu, kūrybinei veiklai palankiu klimatu.

1990–2015 m. publikuotuose Lietuvos mokslininkų darbuose išsakoma mintis, kad universitetai kaip viena iš pagrindinių asmenybės ugdymo institucijų tampa nuolatinių transformacijų objektu, privalo reaguoti į nuolat besikeičiančią socialinę, ekonominę ir kultūrinę aplinką, ieškoti naujų būdų ir metodų, kurie padėtų ugdyti kritiškai mąstančias, kūrybingas asmenybes, gebančias lengvai adaptuotis besikeičiančioje aplinkoje.

Literatūra

- Ar reikalingas Lietuvai visuotinis aukštasis mokslas.* (2012). [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.veidas.lt/ar-reikalingas-lietuvai-visuotinis-aukstasis-mokslas>.
- Barnett, R. (2000). *The Idea of Higher Education SRHE*.
- Bitinas, B. (2004). *Hodegetika: Auklėjo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
- Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai III*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Brunevičiūtė, R. (2000). Bendrasis ugdymas aukštosios mokyklos profesiniame rengime. *Socialiniai mokslai*, 3(24), 123–128.
- Brunevičiūtė, R. (1997). *Klasikiniai humanitariniai universiteto pagrindai šiuolaikiniame aukštajame moksle. Studijos aukštojoje mokykloje*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
- Daujotis, V., Janulaitis, A., Radžvilas, V., Sližys, R. P. (2012). *Nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo vargdienė*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų plano patvirtinimo. (2006). *Valstybės žinios*, 39-335.
- Horbačiauskienė, J., Gudaitytė, D. (2012). Liberaliojo ugdymo dimensija technologinio universiteto studijose. *Santalka: filologija, edukologija*, 20(1), 36–48. <http://dx.doi.org/10.3846/cpe.2012.04>
- Gaižutis, A. (2008). *Daugiaveidis elitas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Gudaitytė, D., Jucevičienė, P. (2000). Elitinio aukštojo mokslo tapimo masiniu proceso esmė: paradigma ir charakteristikos. *Socialiniai mokslai*, 3(24), 112–122.
- Gudaitytė, D. (2000). *Aukštojo mokslo tapimo masiniu reiškiniu ypatumai: pasaulinės tendencijos ir jų projekcija į Lietuvą: daktaro disertacija*. Kauno technologijos universitetas.
- Gudaitytė, D. (1999). Aukštojo mokslo tapimo masiniu reiškinyje ir jo bruožai. Iš *II Lietuvos edukologijos doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencija. Jaunųjų mokslininkų darbai* (p. 369–374). Kaunas: Technologija.
- Guščinskienė, J., Čiburienė, J. (2008). Lietuvos aukštojo mokslo paslaugos informacinėje visuomenėje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 48, 55–77.

- Jovaiša, L. (1993). *Edukologijos įvadas*. Kaunas: Technologija.
- Jucevičienė, P., Poškienė, A., Kudirkaitė, L., Damanskas, N. (2000). *Universiteto kultūra ir jos tyrimas*. Kaunas: Technologija.
- Jucevičienė, P. (1995). Požiūris į Lietuvos aukštojo mokslo perspektyvą šiuolaikinių pasaulinių tendencijų kontekste. *Ataskaita LMT*. Kaunas.
- Jucevičienė, P. (1996). Universitetų reforma: save ugdančios organizacijos koncepcija ir jos realizavimo reikšmė. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 3, 16–32.
- Jucevičienė, P. (1997). *Ugdymo mokslo raida: nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos*. Kaunas: Technologija.
- Jucevičienė, P. (1998). Europinės švietimo dimensijos Lietuvos aukštajame moksle. *Lietuvos mokslas ir pramonė. Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika: konferencijos pranešimų medžiaga* (p. 3–12). Kaunas: Technologija.
- Jucevičienė, P. (2003). *Aukštojo mokslo tradicija, šiuolaikiškumas ir perspektyva*. Kaunas: Technologija.
- Jucevičienė, P., Gudaitytė, D., Karenauskaitė, V., Lipinskienė, D., Stanikūnaitė, B., Tautkevičienė, G. (2010). *Universiteto edukacinė galia. Atsakas XXI amžiaus iššūkiams*. Kaunas: Technologija.
- Kraujutaitytė, L. (2002). *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
- Kuprys, P. (1998). *Nuo asmenybės demokratiškumo iki demokratiškos asmenybės*. Kaunas: Technologija.
- Lamanauskas, V. (2010). *Švietimo štrichai*. Šiauliai: Scientia Educologica.
- Lamanauskas, V. (2008). Aukštojo išsilavinimo kokybė: idealai ir realybė. *Lietuvos aidas*, 136. [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://lamanauskas.puslapiai.lt/LietuvosAidas.080619.pdf>.
- Lietuvos aukštasis mokslas. Baltoji knyga*. (1999). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
- Laužackas, R. (1992). *Humanizavimas ir humanitarizavimas aukštojoje mokykloje: bendrosios koncepcijos bruožai. Socialiniai ir humanitariniai mokslai aukštojoje ir nehumanitarinėje mokykloje*. Kaunas: Technologija.
- Laužikas, J. (1993). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
- Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas*. (2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242) [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=424020.
- Lietuvos mokslas. Akademinė edukologija I. Monografija*. (2003). Vilnius: Mokslo tyros institutas.
- Lietuvos mokslas. Akademinė edukologija II. Monografija*. (2006). Vilnius: Mokslo tyros institutas.
- Lukšienė, M. (2000). *Jungtys*. Sud. R. Bruzgelevičienė. Vilnius: Alma littera.
- Martinaitis, Ž. (2010). Specialistų poreikio prognozės bemaž bevertės [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-06-16-z-martinaitis-specialistu-poreikio-prognozes-bemaz-bevertes/46344>.

- Nutarimas dėl valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo.* (2013 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-745) [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct>.
- Poškienė, A. (1998). *Universiteto organizacijos kultūra – kompleksinis aukštojo mokslo edukacinis veiksnys. Daktaro disertacijos santrauka.* Kauno technologijos universitetas.
- Pavilionis, R. (2000). *Prieš absurdą: straipsniai, kalbos, pokalbiai apie universiteto gyvenimo filosofiją.* Vilnius: Kultūra.
- Pavilionis, R. (2004). *Prieš absurdą II.* Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, „Lietuvos mokslas“.
- Samalavičius, A. (2003). *Universiteto idėja ir akademinė industrija.* Vilnius: Kultūros barai.
- Samalavičius, A. (2005). Akademinės bendruomenės ir universiteto kultūros. *Logos*, 46, 6–13.
- Stankevičienė, J. (2005). Modernaus universiteto misija – teikti besimokantiems kokybiškas paslaugas. *SMFanas*, 10.
- Šalkauskis, S. (1991). *Pedagoginiai raštai.* Kaunas: Šviesa.
- Šalkauskis, S. (1995). *Raštai*, T. IV. Vilnius: Mintis.
- Švietimo ministras: studijų programos – pagal rinkos poreikius. (2013). *Verslo žinios* [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://vz.lt/article/2013/1/30/>.
- Tinfavičienė, I. (2007). Istorinė universitetinio aukštojo mokslo sampratos raida. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 19, 191.
- Vaišvila, Z. (2003).
- Valuckienė, J. (2012). *Studijų vertinimas edukacinės paradigmos kontekste. Daktaro disertacija.* Kauno technologijos universitetas.
- Zuzevičiūtė, V., Teresevičienė, M. (2007). *Universitetinės studijos mokymosi visą gyvenimą perspektyvoje. Monografija.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Personality Development at University Level as Reflected in Works of Researchers in Lithuania in the Period of 1990–2015

Asta Meškauskienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, asta.meskauskiene@leu.lt

Summary

The present article is focused on the works of researchers in Lithuania in the period of restored independence (1990–2015) that analyse the issues of personality development through university studies alongside the identified key trends of research in the area. The article comprises two parts, with the first part of it devoted to the analysis of works of researchers, who view personality

development as the educational mission of university, and the second part discusses the major preconditions for the implementation of the mission of personality development through university studies.

The overall tendency, well noticeable in the works of Lithuanian researchers published in the period 1990–2015, speaks for the fact that researchers strongly believe in the significance of the educational mission of university to educate the intellectually rich personality capable of thinking critically. The researchers tend to emphasise the important role that liberal thinking plays in the university studies. The researchers consider liberal education of personality to be the exceptionally significant characteristics of higher education, capable of preconditioning the overall education of the type of personality that can have a significant impact on the intellectual and cultural development of the society at large. In the researchers opinion, the essential indicators of university education comprise the individual's world outlook, well-balanced attitudes towards societal problems and manifestations of diversity among individuals alongside fundamental understanding of processes and solid knowledge in the subject area.

University studies in the works of Lithuanian researchers are viewed not as a mere package of services provided for the client but rather as a powerful developmental process of transforming nature. The researchers point out the importance of solid theoretical preparation in the field of broadly understood humanities that is crucial in making university studies significantly meaningful. The value of the acquired skills of critical thinking, in turn, consists in their emancipating power for the intellectually and socially active personality. The researchers treat studies as a constructive activity in which students are able and ready to select the best-suited ways and methods of study. This kind of approach involves stages of the student active participation in the study processes as well as reflective processes; it guarantees student self-initiation, decision-making and solutions to study-related problems, with the utmostly beneficial effect of attempts at inquiry, personal experience, creativity and personality maturity.

In the works of Lithuanian researchers published in the period 1990–2015, the ideas are put forward that universities, as one of the major institution types where intellectual potential of personality gets developed and matured, have become the object of on-going transformations, and thus universities should be well-prepared to react immediately to the fast-changing social, economic, and cultural environment, they should search for new approaches in helping student to become critically thinking and creative personalities, with highly-developed adaptive skills that are so significant in the present-day world.

Keywords: *educational mission of university, major preconditions for the implementation of the mission of personality development through university studies.*

Įteikta / Received 2016-03-25
Priimta / Accepted 2016-04-25